До разової спеціалізованої
вченої ради Національної академії
внутрішніх справ

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента Ковальової Ольги Вікторівни на дисертацію Шевченка Михайла Олександровича «Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Актуальність дослідження зумовлена істотним загостренням проблеми незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин в Україні, особливо в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації та дії правового режиму воєнного стану. Масштабні бойові дії, переміщення значної кількості озброєння, руйнування військової та цивільної інфраструктури, втрата контролю над окремими територіями, а також наявність незареєстрованої зброї створюють додаткові передумови для її незаконного заволодіння, зберігання, переміщення та використання у протиправній діяльності.

Особливої суспільної небезпеки набувають кримінальні правопорушення, пов’язані з незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, оскільки такі діяння не лише посягають на встановлений порядок обігу предметів озброєння, а й створюють реальні загрози громадській безпеці, життю та здоров’ю людей. Незаконно отримані засоби ураження можуть використовуватися для вчинення інших кримінальних правопорушень, зокрема умисних убивств, розбійних нападів, терористичних актів, диверсій та інших насильницьких злочинів.

Водночас специфіка розслідування таких кримінальних правопорушень визначається різноманітністю способів незаконного заволодіння, особливостями предмета посягання, джерелами походження зброї та боєприпасів, а також механізмом утворення слідової інформації. Важливе значення мають встановлення місця, часу й обставин заволодіння, визначення каналів

надходження предметів озброєння до незаконного обігу, ідентифікація осіб, причетних до протиправної діяльності, та виявлення взаємозв'язків між окремими кримінальними правопорушеннями.

Окремої уваги потребує криміналістичне забезпечення збирання, дослідження та використання доказів. Зокрема, йдеться про своєчасне виявлення та фіксацію слідів на місці події, проведення огляду зброї, бойових припасів і вибухових речовин, використання можливостей судових експертиз, інформаційно-аналітичних систем та сучасних технічних засобів криміналістики. Ускладнює розслідування також необхідність взаємодії слідчих із оперативними підрозділами, експертними установами, військовими формуваннями та іншими суб'єктами, які володіють інформацією про обставини обігу відповідних предметів.

Таким чином, актуальність дослідження визначається не лише зростанням суспільної небезпеки незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану, а й потребою вдосконалення криміналістичної методики їх розслідування. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження криміналістично значущих ознак таких кримінальних правопорушень, типових слідчих ситуацій, особливостей організації розслідування, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань з метою підвищення ефективності виявлення, розкриття і розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

Актуальність дисертаційного дослідження підтверджується його зв'язком із пріоритетами напрямками наукової діяльності, відповідними науковими програмами, планами та стратегічними документами. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 31 жовтня 2023 року (протокол № 22) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 1195, 2023 р.).

Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, відповідно до плану науково-

дослідної і дослідно-конструкторської роботи та узгоджується з науковими напрямками діяльності кафедри. За змістом робота пов’язана з удосконаленням діяльності органів правопорядку, зокрема в контексті забезпечення національної безпеки і оборони держави. Тематика дослідження співвідноситься з пріоритетними напрямами розвитку правової науки та стратегічними завданнями реформування органів правопорядку, безпеки і оборони України (Укази Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 та від 11 травня 2023 р. № 273/2023). Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), 2025-2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 року № 326), а також пріоритетним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021-2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23), 2025-2029 роки (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25).

Мета дисертаційного дослідження полягає в розробленні науково обґрунтованих теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, з урахуванням сучасних криміногенних викликів та умов здійснення досудового розслідування в період воєнного стану.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Опрацювання дисертації дозволяє дійти висновку, що наукова праця містить усі необхідні структурні та змістовні складові, притаманні дисертаційним дослідженням, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». У роботі простежується концептуальна і структурна єдність, послідовність і логічність викладу, взаємопов’язаність її основних положень. Дослідження характеризується наявністю критичного аналізу наукових джерел, чітким викладом методологічних засад і дослідницької позиції автора. Предметно-змістовна складова роботи є достатньо зрозумілою, повною і ґрунтовною.

Емпірична база, належною і репрезентативною, а її використання сприяє аргументації наукових положень і розгортанню фахової дискусії. Результати дослідження пройшли належну апробацію.

Структура дисертації є логічною, послідовною та узгодженою з метою і завданнями дослідження. Наукові положення, рекомендації і висновки аргументовані та апробовані у відповідних фахових наукових виданнях, а також матеріалах міжнародних, всеукраїнських і відомчих заходах.

Зміст дисертації характеризується високим теоретичним і методологічним рівнем опрацювання поставлених завдань. Сформульовані теоретичні положення, розроблені дефініції, класифікації та критерії дали змогу автору аргументувати власну наукову позицію та сформувати наукове бачення щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами.

Методичний інструментарій дослідження свідчать про належний рівень підготовки дисертації та обґрунтованість підходів щодо розв'язання поставлених завдань. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових методологічних підходів, спрямованих на розкриття сутності правових явищ і понять, а також використано спеціальні методи наукового пізнання, що забезпечили всебічний та обґрунтований аналіз досліджуваної проблематики. Зокрема, історико-правовий метод застосовано для розгляду й систематизації методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (підрозділ 1.1); системно-структурний – для аналізу видів типових ситуацій виявлення розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (підрозділи 2.2); догматичний – з метою тлумачення понять і категорій судової експертології, криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, що сприяло уточненню понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1−3); формально-логічний – під час розгляду поняття, видів слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, розпочатому за ст. 262 КК України (розділи 1, 3); соціологічні – для

з’ясування позиції респондентів щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (розділи 1−3); статистичний – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, експертних висновків, матеріалів кримінальних проваджень (розділи 1–3).

Наукова новизна одержаних результатів узагальнюється з тим, що дисертація є одним із першим в Україні комплексним дослідженням, у якому розроблено наукові засади й запропоновано криміналістичні рекомендації щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. У дисертації сформульовано й обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано особливості формування системи криміналістичних положень щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, визначено її структурні елементи та взаємозв’язки, зокрема положення щодо криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, організації початкового етапу розслідування, типових слідчих ситуацій, взаємодії суб’єктів досудового розслідування та тактики проведення першочергових слідчих (розшукових) дій; на цій основі запропоновано типовий алгоритм дій слідчого, що охоплює огляд місця події, виявлення та вилучення предметів кримінального правопорушення, проведення судових експертиз, допит свідків та інших осіб, які володіють значущою для розслідування інформацією, проведення обшуків, повідомлення про підозру та допит підозрюваного;

– здійснено класифікацію типових способів незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями: (а) вчинення за: механізмом заволодіння предметом посягання (заволодіння шляхом обману або зловживання довірою (шахрайства); заволодіння шляхом зловживання службовим становище); характером доступу до предмета посягання (заволодіння зброєю, яка перебуває у законному

володінні фізичних осіб; заволодіння зброєю, що знаходиться у службовому користуванні працівників правоохоронних органів або військовослужбовців; заволодіння зброєю, що зберігається на складах, у сховищах або арсеналах); ступенем організованості злочинної діяльності (одиничне, групове, організоване заволодіння); рівнем підготовленості злочинної діяльності (раптові, заздалегідь підготовлені); (б) приховування, які охоплюються єдиним злочинним умислом і можуть реалізовуватися на різних етапах злочинної діяльності: знищення або усунення слідів кримінального правопорушення; фальсифікація, видалення або зміна маркування на зразках вогнепальної зброї, бойових припасах, вибухових речовинах або вибухових пристроях; надання завідомо неправдивих показань, створення фіктивних пояснень щодо обставин вибуття зброї або формування неправдивого алібі; маскування зброї шляхом її розбирання на окремі складові частини, що ускладнює її ідентифікацію під час транспортування або зберігання;

удосконалено:

– тактику проведення допиту свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами з урахуванням загальних криміналістичних вимог, типових слідчих ситуацій, а також психологічних особливостей поведінки допитуваних та протидії розслідуванню, шляхом розроблення тактичних заходів, що забезпечують повноту отримання інформації;

дістало подальшого розвитку:

– характеристика обстановки вчинення, слідової картини шляхом виокремлення типових місць і умов їх вчинення, систематизації матеріальних та ідеальних слідів, а також визначення криміналістично значущих ознак правопорушників та їх типологізації й належність таких до організованих груп;

– криміналістичні положення щодо початку досудового розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами в умовах особливого режиму досудового розслідування й деталізований перелік обставин, що підлягають встановленню під час

розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, з урахуванням обставин, що підлягають доказуванню відповідно до кримінального процесуального законодавства, та криміналістично значущих особливостей цієї категорії кримінальних правопорушень, зокрема способу, місця і часу вчинення, особи правопорушника та його належності до певних формувань чи органів, виду, кількості, характерних і технічних ознак предметів посягання, їх походження та способів набуття, наявності дозвільних документів, каналів переміщення, транспортування або збуту, а також можливості добровільної здачі предметів кримінального правопорушення. Та інші елементи, які в сукупності вирішують важливе завдання.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено у 8 наукових працях, з яких 4 наукових статей та 4 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Аналіз наукових публікацій автора засвідчує належний рівень апробації результатів дослідження та підтверджує послідовність і системність її наукової роботи як для національної, так і міжнародної наукової спільноти.

Вимоги пунктів 6, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) дотримані. У наукових публікаціях у повній мірі обґрунтовуються отримані наукові результати відповідно до поставленої мети.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Рівень набутих здобувачем компетенцій.

Ознайомлення зі змістом дисертації Шевченка Михайла Олександровича та його науковими публікаціями дає підстави для висновку, що сформульовані наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації є належним чином

обґрунтованими, достовірними та характеризуються науковою новизною. Рівень сформованості компетентностей здобувача відповідає вимогам, установленим для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації пропозиції та висновки можуть бути використані у:

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень» «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 квітня 2026 року № 94-оп);

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення криміналістичних положень і рекомендацій з питань незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 квітня 2026 р. № 95-нд).

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертаційної роботи Шевченка Михайла Олександровича відповідає встановленим вимогам. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що мають десять підрозділів, висновки, список використаних джерел (219 найменувань на 22 сторінках) і п’ять додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 287 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 225 сторінок. Дисертація виконана українською мовою.

Автор системно і логічно виклав зміст наукового дослідження, забезпечивши послідовне розкриття його предмета відповідно до визначеної мети і завдань. Змістовне висвітлення досліджуваної проблематики, відображення основних результатів у висновках до розділів і загальних висновках сприяють цілісному сприйняттю дисертації та розумінню взаємозв’язку між її структурними елементами. Наукові положення, висновки,

пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження належним чином обґрунтовані в тексті поданої праці.

Анотація стисло відображає основні положення дисертаційного дослідження та містить відомості про публікації, у яких висвітлено його основні результати. Її викладено українською і англійською мовами.

У *вступі* визначено об’єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету і завдання, обґрунтовано актуальність обраної теми, а також наведено відомості про апробацію результатів дослідження, методологічну основу, зв'язок роботи з науковими планами, темами, програмами тощо.

У *першому розділі* «Теоретичні основи дослідження та криміналістична характеристика незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» досліджено: особливості формування методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами (підрозділ 1.1.); предмет посягання та способи вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами (підрозділ 1.2.); структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. (підрозділ 1.3).

У підрозділі 1.1. зазначено, що попри наявність наукових праць, присвячених розслідуванню кримінальних правопорушень, пов’язаних зі зброєю, низка організаційно-тактичних питань залишається невирішеною. Це зумовлює необхідність розроблення окремої криміналістичної методики з урахуванням умов воєнного стану, механізму вчинення правопорушень, слідової картини та типових слідчих ситуацій.

Криміналістичну методику визначено як систему науково обґрунтованих положень і практичних рекомендацій щодо організації та тактики розслідування. Її основними складовими є криміналістична характеристика правопорушення та організація початкового етапу розслідування.

У підрозділі 1.2. визначено, що предметом незаконного заволодіння є вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої. Їхні конструктивні й технічні особливості впливають на способи заволодіння, приховування, транспортування та характер слідової картини. Найчастіше предметами посягання виступають автомати системи Калашникова (39%), рушниці та бойові припаси до них (26%), карабіни й пістолети-кулемети (13%).

Виокремлено два основні способи незаконного заволодіння: шахрайство (27%) і зловживання службовим становищем (73%). Серед способів приховування переважають маскування зброї у предметах побуту, одязі та транспортних засобах (31%), її розбирання (20%), знищення слідів (18%), зміна маркування (17%) і надання неправдивих показань (14%).

У підрозділі 1.3. окреслено, що найчастіше правопорушення вчиняються у службових приміщеннях установ та організацій (42%), на складах і в місцях зберігання озброєння (31%), у житлі (15%) та відкритих громадських місцях (12%). У 78% випадків заволодіння має разовий характер і здійснюється протягом короткого проміжку часу.

Визначено систему матеріальних та ідеальних слідів, характерних для цих правопорушень. Особливе значення мають сліди пошкодження сховищ, зміни у службовій документації та електронних системах обліку, мікрочастинки мастила, пороху, металу й пакувальних матеріалів. Основними носіями інформації є сліди на тілі та одязі правопорушника (45%), документи й інші матеріальні носії (45%), біологічні сліди (24%).

Установлено, що переважно такі правопорушення вчиняють чоловіки (92%) віком 25–45 років (56%). Серед правопорушників 35% становлять військовослужбовці, працівники правоохоронних органів та охоронних структур, 40% — цивільні особи. Основними мотивами є корисливий (55%), самозабезпечення зброєю (25%) та службовий (15%). Виокремлено два типи правопорушників: службовий і корисливий.

Загалом результати дослідження дали змогу сформувати криміналістичну характеристику незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими

припасами та вибуховими речовинами, визначити типові способи вчинення й приховування таких правопорушень, особливості слідоутворення та характеристики правопорушників. Отримані положення становлять основу для вдосконалення організації й тактики їх розслідування.

У *другому розділі* розглянуто організація початкового етапу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. Так, розпочато із особливостей початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню (підрозділ 2.1.); розкрито типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування (підрозділ 2.2.) та окреслено взаємодію слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану (підрозділ 2.3.).

У *підрозділі 2.1.,* встановлено, що підставами для початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами виступають: заяви та повідомлення громадян, уповноважених суб'єктів (ревізії, інвентаризації, службові перевірки) (41%), результати оперативно-розшукової діяльності (28%), повідомлення негласного апарату, викривачів (16%), встановлення факту незаконного заволодіння під час розслідування інших кримінальних правопорушень, учинених із використанням зброї, бойових припасів або вибухових речовин (15%). Особливого значення в умовах особливого режиму досудового розслідування набуває своєчасне внесення відомостей до ЄРДР, оперативне реагування на отриману інформацію, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, виявлення та вилучення предметів злочинного посягання, встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння, належна організація взаємодії між слідчими, оперативними підрозділами та експертними установами, а також запобігання їх подальшому незаконному використанню.

Обґрунтовано доцільність систематизації обставин, що підлягають встановленню у таких кримінальних провадженнях, на основні (кримінальні процесуальні) та спеціальні (криміналістичні). До основних належать обставини,

визначені кримінальним процесуальним законодавством (ст. 91 КПК України), які характеризують подію кримінального правопорушення, спосіб його вчинення, обстановку, особу правопорушника, форму вини, мотив і мету діяння, наявність потерпілих, розмір завданої шкоди, можливу співучасть та інші обставини, що мають значення для правильної правової кваліфікації кримінального правопорушення та прийняття процесуальних рішень. Водночас спеціальні безпосередньо пов'язані зі специфікою незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами та передбачають встановлення виду, кількості й технічних характеристик відповідних предметів, їх походження, способу незаконного набуття, наявності або відсутності дозвільних документів, канали переміщення, транспортування або збуту, а також з'ясування спеціального статусу особи правопорушника, зокрема її належності до військових формувань, правоохоронних органів чи інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана з обігом або використанням зазначених предметів, можливість добровільної здачі.

У *підрозділі 2.2.,* дисертантом ґрунтовно досліджено типові слідчі ситуації: Ситуація 1 – залежно від встановлення особи правопорушника: а) у розпорядженні слідчого наявні відомості про особу, яка шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем незаконно заволоділа вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами (43%); б) у розпорядженні слідчого відсутні відомості про конкретну особу правопорушника, однак встановлено факт незаконного вилучення зброї, бойових припасів або вибухових речовин із законного обігу (34%); в) особу правопорушника встановлено частково, однак її роль у незаконному заволодінні предметами озброєння остаточно не визначена (23%); Ситуація 2 – залежно від способу вчинення кримінального правопорушення: а) заволодіння зброєю або бойовими припасами шляхом шахрайства, зокрема шляхом обману чи зловживання довірою (29%); б) заволодіння предметами озброєння шляхом зловживання службовим становищем (38%); в) заволодіння предметами озброєння за попередньою змовою групою осіб (21%); г) заволодіння зброєю під

виглядом законного отримання (12%); Ситуація 3 – залежно від джерела інформації про кримінальне правопорушення: а) обставини незаконного заволодіння встановлено під час проведення ревізій, інвентаризацій або службових перевірок (36%); б) обставини кримінального правопорушення встановлено на підставі заяви посадових осіб або працівників установи, відповідальної за зберігання чи облік предметів озброєння (24%); в) обставини заволодіння встановлено у процесі розслідування інших кримінальних правопорушень (18%); г) обставини кримінального правопорушення встановлено з оперативно-розшукових матеріалів, а також із матеріалів підрозділів внутрішньої безпеки або інших правоохоронних органів (22%); Ситуація 4 пов'язана з причетністю працівника правоохоронного органу або військовослужбовця: а) у розпорядженні слідчого є відомості про те, що незаконне заволодіння зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами вчинено працівником правоохоронного органу чи військовослужбовцем, який мав службовий доступ до відповідних предметів (61%); б) наявні відомості про незаконне вилучення предметів озброєння з підрозділу або складу, однак конкретну службову особу, причетну до цього, не встановлено (39%).

Для початкового етапу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами характерним є формування декількох типових слідчих ситуацій, кожна з яких має власний інформаційний зміст, зумовлює висунення відповідних слідчих версій та визначає специфіку подальших тактичних рішень.

У *підрозділі 2.3.,* досліджено особливості комунікативної взаємодії. Встановлено, що воєнні дії істотно ускладнили досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, бойових припасів і вибухових речовин, що зумовлено активними бойовими діями, значним переміщенням предметів озброєння, зростанням ризиків їх незаконного обігу, пошкодженням або втратою облікової документації, обмеженим доступом до окремих територій, а також необхідністю оперативного реагування на факти

незаконного заволодіння такими предметами з військових частин, складів, правоохоронних підрозділів та інших місць їх зберігання. За таких умов результативність розслідування безпосередньо залежить від налагодженого інформаційного обміну, узгодженості процесуальних і оперативно-розшукових заходів, своєчасного виконання доручень слідчого, залучення спеціалістів та експертів, а також від ефективної координації діяльності з органами військового управління, прокуратурою, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Державною прикордонною службою України та іншими уповноваженими суб'єктами.

Результати проведеного дослідження свідчать, що найбільш ефективною під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, є взаємодія з оперативно-розшуковими підрозділами Національної поліції України, на що вказали близько 60% опитаних слідчих. Така взаємодія забезпечує оперативне встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння предметами озброєння, перевірку їхніх зв'язків, виявлення каналів зберігання, переміщення чи збуту зброї, а також виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас 48% слідчих відзначили й важливість взаємодії з підрозділами Державної прикордонної служби України.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами в умовах воєнного стану. Зокрема розкрито: огляд (підрозділ 3.1.); допит (підрозділ 3.2.); обшук (підрозділ 3.3.) та порядок проведення судових експертиз (підрозділ 3.4.).

Позитивної оцінки заслуговує комплексний підхід до дослідження тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами в умовах воєнного стану.

У *підрозділі 3.1*. виокремлені типові проблеми у практиці проведення огляду: труднощі вилучення та пакування речових доказів (70%), недостатній рівень спеціальної підготовки та практичних навичок роботи зі зброєю і боєприпасами (45%), ускладнення організації огляду в умовах воєнного стану (60%), а також неналежність фіксації обстановки через обмежене використання сучасних технічних засобів (50%). Встановлено, що огляд характеризується чіткою поетапною криміналістичною структурою (підготовчий, основний і завершальний етапи), при цьому недотримання тактичних вимог на будь-якому з них зумовлює втрату доказової інформації або визнання її недопустимою у кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що ключовим напрямом підвищення ефективності огляду є розвиток техніко-криміналістичного забезпечення, зокрема впровадження відеофіксації, БпЛА, 3D-сканування, інфрачервоних технологій та цифрових платформ аналізу, що забезпечує мінімізацію суб'єктивізму, повноту фіксації обстановки. Водночас лише 30–35% слідчих системно застосовують такі технології, що свідчить про об'єктивну необхідність їх праксеологічного застосування.

У *підрозділі 3.2.,* розглянуто тактичні особливості допиту. У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами допит першочергово проводиться стосовно таких категорій осіб як свідок та підозрюваний. Допит виступає ключовою слідчою (розшуковою) дією, ефективність якої визначається системним поєднанням процесуальних гарантій, криміналістичних рекомендацій і психологічних підходів, а результативність залежить від належної підготовки, урахування специфіки об'єктів посягання (військові склади, логістичні маршрути, місця тимчасового зберігання), характеру злочинної діяльності (обман, розукомплектування, маскування, використання службового становища тощо), а також поведінкових особливостей допитуваних осіб, включаючи їхню професійну обізнаність і можливу протидію встановленню істини.

Встановлено, що допит має здійснюватися як інтегрований процес отримання, перевірки та оцінки показань у взаємозв'язку з іншими джерелами доказів (документальними, цифровими, матеріальними), що дозволяє виявляти суперечності, реконструювати механізм незаконного обігу озброєння та встановлювати роль кожного учасника. Сформований типовий блок запитань, який застосовується залежно від процесуального статусу допитуваного (підозрюваний/свідок) і конкретної слідчої ситуації, та охоплює: обставини заволодіння зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами (час, місце, спосіб, доступ); джерела походження та канали переміщення (логістика, маршрути, транспорт, супровідні документи); умови зберігання, обліку та контролю (склади, укриття, відповідальні особи, журнали, електронні реєстри); способи заволодіння, приховування, маскування та розосередження (схованки, контейнери, фальсифіковані документи, інженерні конструкції); роль, функції та взаємодію учасників (розподіл ролей, службове становище, зв'язки між особами); службові аспекти та можливі зловживання (порушення інструкцій, використання посадових повноважень, контроль керівництва); факти використання зброї та їх наслідки (обставини застосування, відповідність правилам, заподіяна шкода); документальне й цифрове забезпечення (накладні, акти, листування, засоби зв'язку, відеофіксація); мотиви та цілі протиправної діяльності (корисливі, службові, інші); перевірку достовірності показань (виявлення суперечностей, зіставлення з іншими доказами, уточнення та доповнення). Такий комплексний, структурований і ситуаційно адаптований підхід до допиту підозрюваного та свідка забезпечує отримання повної, узгодженої та доказово значущої інформації, мінімізує ризики викривлення фактичних обставин і створює належні передумови для ефективного доказування та прийняття законних процесуальних рішень.

У *підрозділі 3.3.,* здобувачем досліджено специфіку обшуку у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану полягає в тому, що предмети пошуку нерідко приховуються не лише в житлі чи підсобних

приміщеннях, а й у складських приміщеннях, укриттях, покинутих будівлях, гаражах, транспортних засобах, інженерних спорудах, на відкритій місцевості, у ґрунті або серед уламків зруйнованої інфраструктури, при цьому зброя та боєприпаси часто маскуються шляхом розукомплектування, розосередження окремих частин, розміщення у схованках подвійного призначення, контейнерах, сейфах, вентиляційних каналах, паливних баках чи серед предметів господарського, технічного або будівельного призначення. У разі вчинення кримінального правопорушення із використанням службового становища обшук має бути спрямований не лише на відшукання безпосередніх предметів посягання, а й на виявлення документів обліку, актів списання, накладних, електронних реєстрів, носіїв цифрової інформації та засобів зв'язку, що відображають механізм незаконного вибуття озброєння з офіційного обігу. Відтак результативність обшуку забезпечується комплексом тактико-організаційних заходів, що охоплюють належну підготовку, чіткий розподіл функцій між учасниками слідчо-оперативної групи, застосування заходів безпеки, використання фактора раптовості, поєднання пошукових і комунікативних прийомів та належну фіксацію виявлених об'єктів і слідів кримінального правопорушення.

У *підрозділі 3.4* автором виокремлено судові експертизи і зазначено, що вони у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є одним із визначальних засобів криміналістичного забезпечення розслідування, оскільки саме вони дають змогу не лише встановити належність вилучених об'єктів до зброї, боєприпасів або вибухових матеріалів, а й з'ясувати їх технічний стан, придатність до використання, спосіб виготовлення чи перероблення, слідові зв'язки з місцем події та механізмом незаконного заволодіння. У переважній більшості таких кримінальних проваджень, орієнтовно у 80–85%, призначаються експертиза зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічна, трасологічна, дактилоскопічна, біологічна, молекулярно-генетична, хімічна, матеріалів, речовин та виробів та комплексна експертизи, кожна з яких

спрямована на дослідження окремих властивостей предмета посягання та пов’язаних із ним слідів: балістична – на встановлення належності об’єкта до вогнепальної зброї, його придатності та ідентифікаційних ознак; вибухотехнічна – на визначення виду, складу, конструкції та небезпечних властивостей вибухових речовин і пристроїв; трасологічна – на з’ясування механізму утворення слідів злому, пошкодження чи контакту; дактилоскопічна, біологічна та молекулярно-генетична – на встановлення факту контакту конкретної особи з об’єктом; хімічна й матеріалів, речовин та виробів – на дослідження складу речовин, походження матеріалів, ознак перероблення, руйнування чи кустарного виготовлення; комплексна – на інтегроване вирішення взаємопов’язаних питань, які не можуть бути повноцінно з’ясовані в межах однієї спеціальності.

Висновки дисертанта відповідають змісту проведеного дослідження, а поставлені мета і завдання знайшли належне відображення в роботі. Позитивним аспектом є опрацювання значного масиву наукових джерел, національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, а також використання іноземного досвіду й результатів емпіричних досліджень. Це забезпечило комплексність розгляду досліджуваної проблематики та практичну спрямованість сформульованих результатів.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно. Сформульовані положення, висновки, рекомендації та пропозиції ґрунтуються на результатах власних досліджень. У дисертаційному дослідженні та наукових публікаціях здобувача за темою дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації) не виявлено.

Загалом дисертація М.О. Шевченка є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке заслуговує на позитивну оцінку. Водночас, попри загальну позитивну оцінку роботи, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі аспекти, які, на нашу думку, потребують додаткової аргументації або пояснення під час публічного захисту. До таких аспектів можна віднести:

1. У вступній частині дисертації, зокрема в рубриці «Мета і завдання дослідження», автор формулює мету роботи як розроблення науково обґрунтованих теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами з урахуванням сучасних криміногенних викликів та умов здійснення досудового розслідування в період воєнного стану.

Водночас, визначаючи структурні складові криміналістичної методики, здобувач не приділяє належної уваги профілактичному напряму діяльності органів досудового розслідування. Вважаємо, що розкриття питань виявлення причин та умов, які сприяють незаконному заволодінню зазначеними предметами, а також формулювання відповідних рекомендацій щодо їх усунення надало б роботі додаткового теоретичного і практичного значення.

2. Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує питання використання міжнародного досвіду протидії та розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Його більш ґрунтовне опрацювання дозволило б зіставити зарубіжні підходи до виявлення таких правопорушень, документування незаконного обігу зброї, встановлення каналів її надходження та розслідування відповідних кримінальних проваджень. Це також сприяло б визначенню можливостей запозичення й адаптації позитивних міжнародних практик до національних умов.

3. Серед аспектів, які потребували б додаткового висвітлення, варто виокремити застосування сучасних інформаційних технологій у процесі розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Зокрема, йдеться про можливості використання цифрових доказів, записів із нагрудних камер працівників правоохоронних органів і систем відеоспостереження, інформації з мобільних пристроїв та електронних систем обліку зброї, а також аналітичних програмних комплексів для встановлення обставин її незаконного переміщення, зберігання чи передачі.

З огляду на цифровізацію зазначені засоби відіграють дедалі важливішу роль у збиранні, збереженні, дослідженні та перевірці доказової інформації. Тому їх детальніший розгляд дозволив би розширити практичну складову дослідження та повніше відобразити сучасні можливості криміналістичного забезпечення розслідування.

4. Дискусійним також видається підхід автора до висвітлення питань призначення та проведення судових експертиз у розділі 3 дисертації, присвяченому тактиці окремих слідчих (розшукових) дій. Зокрема, доцільно було б докладніше зупинитися на наукових поглядах щодо процесуальної природи судової експертизи та з'ясувати, чи можна її призначення (залучення експерта) і проведення розглядати як самостійну слідчу (розшукову) дію або ж як окремі елементи іншої процесуальної діяльності.

Практична значущість цього питання зумовлена особливостями розслідування незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, під час якого важливе доказове значення мають результати балістичних, вибухотехнічних та інших судових експертиз. Вважаємо, що викладення авторської позиції з наведеної проблеми та її належне теоретико-правове обґрунтування посилило б аргументованість відповідних положень дисертації.

Усе викладене вище дає підстави для такого узагальненого висновку: дисертація на тему «Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» за свої змістом відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502) (із змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), а її автор – Шевченко Михайло Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
Професор кафедри
кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент **Ольга КОВАЛЬОВА**